

Моралните стандарти на журналиста Иван Пеев Плачков

Гл. ас. д-р Тодор Г. Панайотов

Пролетна научна конференция
„Морални стандарти в журналистиката и в ПР-а“
14 и 15 май 2016 г., Нов български университет

В продължение на два дни обсъждаме моралните стандарти в журналистиката и ПР-а и етичните кодекси в двете професии. В моя доклад ще представя правилата и стандартите от които се ръководи един от големите български журналисти Иван Пеев Плачков, който е създател, директор, редактор и сътрудник на близо 20 периодични издания. В продължение на половин век той е сред културния елит на българската държава, защото освен изтъкнат журналист още е и публицист, учен, педагог, езиковед, преводач и оставя ярка следа в областта на образованието, науката, публицистиката и журналистиката.

Иван Пеев Плачков е роден в Копривщица на 7 януари 1864 г. След като завършва американския Робърт Колеж в Цариград, през 1882 г. се завръща в България и дванадесет години е учител в най-реномираните гимназии в Пловдив и София. След това четири години е член на първия Постоянен учебен съвет при Министерството на народното просвещение. В началото на XX век влиза в света на голямата политика. През периода 1900 - 1901 и 1912 - 1913 г. е министър на Народното просвещение в четири кабинета. Като член и един от ръководителите на Народната партия става депутат в пет парламента и два пъти е негов подпредседател.¹

Освен на журналистиката над четири десетилетия от живота си Плачков посвещава и на Българската академия на науките (БАН). През 1898 г. той става дописен член, а две години по-късно е избран за академик. От 1901 г. до 1911 г. е деловодител на Книжовното дружество, а след като то става Академия, е неин секретар до 1939 г. Трябва да се отбележи, че тези длъжности са изборни на всеки три години. Всеки път Иван Пеев Плачков е избран почти единодушно. Той е пръв помощник на трима председатели на академията – Иван Евстратиев Гешов, Любомир Милетич и Богдан Филов. Като академик Плачков пише

биографиите на изявени учени и културни дейци и на покойните министър-председатели Константин Стоилов и Иван Ев. Гешов. Освен това е автор и на редица трудове по български език и литературна критика, по проблемите на педагогиката и учебното дело. Съставител е на христоматии по литература за основните училища и гимназиите, които многократно са преиздавани. Превежда произведения на Ч. Дикенс, М. Твен, У. Шекспир и други. Половин век след смъртта му са издадени и спомените му “Из гънките на миналото“, които се съхраняват в Научния архив на БАН.

За пръв път Иван Пеев Плачков публикува свои материали в ежедневния печат през 1884 г. В следващите две десетилетия той е редовен сътрудник със статии, бележки, фейлетони и рецензии на списанията “Надежда”, “Основно училище”, “Дневници на Висшия учебен съвет” и “Учител” и на вестниците “Балканска зора”, “Южна България” и “Пловдив”. През този период печата своите изследвания в списанията “Наука”, “Периодическо списание на Българското книжовно дружество”, “Български преглед”, “Българска сбирка”, “Мисъл” и “Училищен преглед”.²

Като журналист най-продължителна е дейността на Иван Пеев Плачков в столичния всекидневник “Мир” (1894-1944). За половинвековния “Мир”, който е не само най-дълготрайния, но и най-влиятелния политически вестник в Третото българско царство, Плачков работи цели 35 години. До 1923 г. вестникът е централен партиен орган на една от най-големите тогавашни партии – Народната. От 1901 до 1912 г. Плачков е помощник редактор на “Мир” и през този период пише почти във всеки брой на вестника. Той е автор както на стотици уводни статии, които често изпълват цялата първа страница, така и на кратки, но хапливи отзиви и антрефилета. Иван Пеев Плачков трудно свиква с партизанския стил на списване на тогавашните партийни вестници в България. В тях обективно и безпристрастно не може да се пише за политическите опоненти. Плачков сам признава в своите спомени: „Това ми не аресваше, но трябваше да се съобразявам с партизанската традиция. [...] Трябваше да си взема добра бележка и не един път съм мълчал, когато е трябвало да говоря.”³

За това, когато през 1912 г. става главен редактор на вестника, полага значителни усилия да промени езика и стила на партийния орган на народняците. Цели 23 години Плачков оглавява вестник “Мир”. Именно през този период изданието израства “от класика на буржоазен партиен вестник” до “най-добре списвания български вестник” и „българския Таймс“.⁴ Това са определения дадени за изданието от изследователите на периодичния печат у нас.

Като главен редактор на „Мир“ Плачков често проявява независимата си мисъл и не веднъж се дистанцира от официалната линия на своята партия. Той не одобрява нейното крайно русофилство и по време на войните (1912 – 1918 г.) критикува политиката на царска Русия. Тези негови разбирания намират място по страниците на вестник “Мир” и създадения от него сутрешен всекидневник “Дума” (1 юли-8 октомври 1915). В тях той защитава българските национални интереси и дава трибуна на редица дейци на Македоноодринското революционно движение, като Христо Силянов и Михаил Герджиков, както и на видния публицист Велчо Т. Велчев.

Това не се харесва на част от партийното ръководство и дори се иска спирането на вестник „Мир“.⁵ Сред най-големите критици на Плачков са Стефан С. Бобчев, Димитър Яблански, Стефан Лафчиев и Георги Вазов. След остри спорове надделява становището да се създаде специална комисия, която да контролира вестник „Мир“. Опитът да се наложи партийна цензура над главния редактор обаче е неуспешен и спецкомисията се саморазпуска. За този неин неуспех допринася и десетократното увеличение на тиража, а оттам и печалбата на вестника. В разгара на Първата световна война той достига над 40 000 броя. Това прави изданието финансово независимо и му дава възможност да се отпечатва в собствена печатна база. До оглавяването на “Мир” от Плачков, вестникът е бил редовно на загуба и само щедрата субсидия на шефа на партията Иван Евстратиев Гешов е спасявала изданието от фалит.

Постепенно Плачков успява да превърне ”Мир” в меродавен изразител на българското обществено мнение. Той дава пълна свобода както на

журналистите в редакцията, така и на външните си сътрудници. В своите спомени по този въпрос той пише: “Никой път не съм искал да им диктувам какво да пишат и да искам да се съобразяват с някоя моя политика. Оставях ги напълно свободни, за да могат напълно да проявят своята индивидуалност. Те разбира се знаеха в кой вестник пишеха и никога не си позволяваха да ме злепоставят в нещо.”⁶

През 1923 г. “Мир” престава да бъде партийен орган. След тази година Плачков налага нов начин на списване на вестника и го превръща в централен обществено-политически ежедневник. Това се изтъква от издателя Цвятко Бобошевски, който в юбилейния за вестника брой 10 000 от 13 ноември 1933 г. пише: “Мир”, макар и дълго време да носеше титлата партийен орган, благодарение на сегашния му главен редактор доби една съвършено нова насока в своето списване, отличаваща се от това на другите вестници.” Безспорно това изиграва решаваща роля за съхраняване и запазване на вестника, когато през 1934 г. са забранени органите на политическите партии и всички, свързани с тях периодични издания.

Като главен редактор на “Мир”, Плачков коренно променя и съдържанието, и облика на вестника. В “Мир” вече се публикуват материали, свързани не само с политиката (вътрешна и международна), но се разглеждат задълбочено и проблемите на културата, стопанството, обществото и новостите от света на спорта. Плачков въвежда новите рубрики “Календар”, “Положението”, “Из науката и живота”, “Нови книги”, “Шах”, “Физическо възпитание” (“Телесно възпитание”), а в подлистник дава откъси с продължения от литературни и исторически произведения. Благодарение на главния редактор много от тогавашните политически, военни и културни дейци публикуват своите спомени, които предизвикват интереса на българското общество. Самият Плачков ги подтиква да работят и щедро предоставя колоните на “Мир” за техните писания.⁷

Правилата и стандартите, от които се ръководи Плачков като редактор, според неговия помощник д-р Борис Вазов, са следните :

“Кратко и справедливо писане; никаква омраза и партизанщина; никаква лъжа; веротърпимост; уважение към читателя; вестникът е свободна трибуна достъпна за всички почтени мисли. Редакторът не трябва да използва страниците на вестника, за да защитава лична кауза или да прокарва лична вражда. В името на горните разбирания Плачков успя да събере около вестник “Мир” всички наши видни хора, без разлика на убеждения, и да направи вестника трибуна на българската интелигенция, изразител на българските тежнения; с една реч в най-добрия смисъл на думата народен и културен вестник. [...] Неговата редакторска работа съставлява епоха.”⁸

Разбиранията си за печата самият Плачков разкрива в статията “Към обнова чрез печата”. Тя е публикувана в “Мир” в брой 10677 от 21 февруари 1936 г. В нея се казва: “Всеки вестник трябва да си зададе за задача да бъде вярно огледало на обществения живот, като служи на истината. Тя, истината, може да се тълкува от разни страни и нека се даде възможност чрез печата да могат да бъдат осветлени всички нейни страни. Дори и в един и същи вестник добре е да се дават по известни въпроси различни мнения на компетентни хора, чието име буди уважение и които безстрастно и безпристрастно излагат своето мнение. Но и когато в един вестник се застъпват едни мнения, а в друг – други, щом това става в дух на безпристрастие и не с интерес, проявен в полза на личности и партии, това само ще способствува да се образува здраво обществено мнение.”

За морала на Плачков и разбиранията му за печата красноречиво говори следната случка разказана десетилетия по-късно от Христо Д. Бръзицов: „Ще ти разкажа един случай с Иван Пеев - Плачков – дългогодишен мастит редактор на в. „Мир“, макар че не се отнася пряко до нашия разговор. Бившият италиански пълномощен министър в София Пиячентини беше поискал да прокара във в. „Мир“ две статии за Италия като фашистка държава – истински фашистка, не както сега така нашироко употребяваме този термин. Статиите донесе известният тогава в нашите среди Жорж Нурижан, който дълги години живееше в София, беше на работа в италианската легация и говореше много добре

български език. След като излезе от стаята на Пеев – Плачков разбрах, че му предложил една добра сума, не мога да си спомня колко, за да напечати в „Мир“ тези две статии. Знам обаче отговора на самия Пеев. Той му казал: „Аз тези статии ще ги обнародвам без никакви пари, ако намеря, че са хубави, полезни, свестни, нали разбираш, ако влизат в работа. Но ако намеря че не струват, че не трябва да ги пусна, и милион да ми давате, пак няма да ги публикувам!“ . Неподкупен човек!“⁹

Като главен редактор на вестник “Мир” Иван Пеев Плачков е автор на хиляди публикации, посветени на политическия, стопанския и културен живот на страната, които подписва по различен начин. Неговият безспорен авторитет в българското общество личи и от факта, че той често дава наставления и отправя критики към управляващите среди в страната. От позициите на водещ журналист и бивш министър чрез страниците на вестника, Плачков съветва как трябва да се решават проблемите във вътрешната и външната политика. Ето две характерни извадки от уводни статии писани от Плачков:

„Мир“, брой 9263, 28 май 1931: “Всички искат да бъдат избрани за народни представители и не се спират пред никакви средства за да се вредят. Идеи, принципи и програми се съвсем забравиха. [...] Лишете депутатите от облагите, що им носи тяхното депутатство, като започнете от дневните (12,000 лева месечно, колкото не получават ни професорите, ни съдиите, ни началниците в министерствата, без депутатството да изключва упражнението на занаятието на депутата: адвоката – адвокатства, търговецът – търгува и пр.) и злото само по себе си ще изчезне.”

„Мир“, брой 9938, 29 август 1933: “Старо убеждение е, че никой договор не е вечен. Поуката за нас, от примерите на историята на международните отношения? - Първо да не стоим изолирани, със скръстени ръце; второ да не искаме да сключваме само такива спогодби, с които се разрешават из един път нашите исторически задачи; трето да гледаме на договорите като временни нагаждания и четвърто, и най-важно: каквото вършим, да го вършим мълчешката, без улични тълкувания и шумни писания по вестниците.”

За дарбата на Плачков като журналист и уменията му като главен редактор, неговият колега Христо Бръзицов пише: “Пеев като журналист, публицист, редактор: не се занимаваше с казано – речено, сензации и грубости, а с мемоарна литература, историческа, научна, висша политическа – журналист на едро! [...] Друга добра страна на Пеев беше, че не вземаше закована позиция. Отваряше страниците на вестника за диспути – всеки да си каже мнението, пък който надделее. [...] Пеев често създаваше шум и само с една дума, с едно заглавие. Беше специалист в тази област.”¹⁰

Отношенията на Плачков с издателите на вестник „Мир“ през годините са сложни, противоречиви и понякога драматични. Това личи както от кореспонденцията му с тях, така и от наблюдения на негови колеги. Особено през 30-те години на миналия век, Плачков често влиза в конфликт с издателите на „Мир“, както заради провежданата редакционна политика, така и заради финансовата издръжка на изданието. За тези отношения Христо Бръзицов пише: “Той беше станал неудобен на акционерите с настояванията си за подобряване материалното положение на персонала, с настояванията си да бъде подобрен шрифтът, хартията, мастилото. Той не приемаше акционерите да му налагат никакви идеи – в политиката, стопанството... изобщо да се бъркат в редактирането.”¹¹

В края на 1935 г. Иван Пеев Плачков влиза в остър конфликт с акционерите на изданието. Те не подкрепят поредните искания на главния редактор за редица технически подобрения във вестника, не са съгласни и с провежданата редакционна политика и отначало само временно го отстраняват, като го изпращат в отпуска, а по-късно и пенсионират.

На 2 януари 1936 г. Плачков се разделя с читателите си като главен редактор с уводна статия, носеща красноречивото заглавие “На прощаване”. През периода януари – август 1936 г., като сътрудник, той публикува в “Мир” по 4-5 уводни статии месечно. Изненадващо само след осем месеца, без решение на Управителния съвет на АД “Мир”, пенсията на Плачков е спряна. Причината е спор по обществено-политически въпроси между него и най-големия акционер

Атанас Буров. Следва и друго наказание. На човека-епоха в “българския Таймс” му е забранено да публикува повече във вестник “Мир”.¹²

Половин година по-късно, Плачков се опитва да издава свой всекидневен вечерен вестник под името “Нов Мир”. Само след седем броя обаче изданието фалира.¹³ В следващите години Плачков сътрудничи на всекидневните вестници “Слово” и “Днес” и седмичния вестник за литература и изкуство “Родно изкуство”. След началото на Втората световна война той постепенно се оттегля от активна журналистическа дейност и започва да пише своите спомени.

Най-голямото постижение на Плачков като журналист е реформирането на всекидневника „Мир“. Той успява да превърне губещото партийно издание не само в печелившо търговско предприятие, но и да го издигне до институция в българската периодика и да го доближи до световната качествена преса. Това се дължи безспорно на неговите редакторски умения и морални стандарти.

Бележки:

1. **Цураков, А.** Правителствата на България. Част първа 1879 – 1913. С., 1996, с. 93; **Ташев, Т.** Министрите на България 1879 – 1999. Енциклопедичен справочник. С., 1999, 354-355; **Николова, В.** Между консерватизма и либерализма. Народната партия 1894 – 1920. Велико Търново, 2004, с. 509-510, 517, 521-522.
2. Мир, № 8564, 18 януари 1929; Български периодичен печат 1844 – 1944. Анотиран библиографски указател. Съставител **Димитър Иванчев**. Т. 3, С., 1969, с. 285.
3. **Плачков, Ив.** Из гънките на миналото. Спомени и впечатления. Съставители Веска Николова, Елена Нончева. С., 1994, с. 37.
4. **Топенчаров, Вл.** Българската журналистика 1885 – 1903. С., 1983, с. 301; **Панайотов, Ф.** Печатът. – В: България 20. век. Алманах. С., 1999, с. 22, 829; **Панайотов, Ф.** Вестници и вестникари. Книга за българския печат. С., 2008, с. 154; **Константинова, З.** Журналистиката в България. – Съвременна журналистика, 1989, № 4, с. 65; **Константинова, З.** Из топосите на българския периодичен печат (1878 - 1944). - Год. СУ, Факултет по журналистика и масова комуникация, Т. 14, 2007, с. 55; **Панайотов, Т.** Пътят на “Мир” от “класика на буржоазен партийен вестник” до “българския “Таймс” (1924 - 1939). Год. СУ, Факултет по журналистика и масова комуникация. Т. 9, 2003, с. 267; **Панайотов, Т.** Темите на всекидневния вестник „Мир”

(българският „Таймс“) в годините на Втората световна война. – Минало, 2005, № 2, с. 49.

5. **Николова, В.** Между консерватизма и..., с. 322, 338.

6. **Плачков, Ив.** Из гънките на..., с. 97.

7. ЦДА, ф. 543 к, оп. 1, а.е. 82, л. 104.

8. Мир, № 11117, 13 август 1937.

9. **Бръзицов, Хр.** Беше почтен човек. Неподкупен, неподкупен! - В: Данаил Крапчев и в. “Зора”. Незабравимото. Съставител и редактор **Цвета Трифонова**. Велико Търново, 2006, с. 59-60.

10. ЦДА, ф. 543 к, оп. 1, а.е. 82, л. 97, 104, 105, 107.

11. АСБЖ, № 2601, с. 188.

12. БИА – НБКМ, ф. 15, оп. 2, а.е. 1212, л. 2-3; ЦДА, ф. 568 к, оп. 2, а.е. 625А, л. 7.

13. Нов Мир, №1 - №7, 8-15 март 1937; Български периодичен печат 1844 - 1944.

Анотиран библиографски указател. Съставител **Димитър Иванчев**. Т. 2. С., 1966, с. 61.

Съкращения:

АСБЖ – Архив на Съюза на българските журналисти

БИА – НБКМ – Български исторически архив при Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“

ЦДА – Централен държавен архив

ф. - фонд

оп. - опис

а. е. - архивна единица

л. - лист